

Els calvaris: un llegat templer

"Els templers tenen a veure amb tot", Umberto Eco a *El pèndol de Foucault*

Entre les associacions de pessebristes, fins els anys 50 fou força popular a Catalunya, construir calvaris per Setmana Santa. En l'actualitat se'n fan menys, però en resta viu el testimoni. A la Sala Joan Marí del Museu-Monestir de Pedralbes en tenen el mateix Marí, en Pere Boixadera, en Lluís M. Alabern, en Joan M. Rius, en Josep M. Porta i en Francesc Romagosa. A l'Associació hi ha, entre altres grups, un Sant Sopar d'Antoni Campuzano i una crucifixió de Francesc Periu.

Era una tradició que algunes cases particulars també seguien mantenint el mateix decorat que havia servit per al pessebre. Els figuristes més populars del moment, Martí Castells, Manuel Muns i Lluís Carratalà tenien figures per als calvaris. En el recentencontre internacional a Bèrgam, la casa Heide va presentar set grups nous d'escenes del calvari: Hosanna!, beneit el qui ve en nom del Senyor; el Sant Sopar; a l'Hort de les Oliveres; Jesús cau camí del calvari; Jesús davant Pilat; la Crucifixió i el Davallament, en diferents mides. Indicatiu d'una bona salut en altres indrets.

No és aquest el nostre cas, actualment a Catalunya aquesta tradició es manté amb mínims. Només algunes associacions, i no sempre any rere any, preparen una exposició de calvaris. La veritat és que el tema no té l'encant dels pessebres, ni per als visitants ni per als pessebristes. L'excepció feliç serà la sala dedicada als calvaris en el Museu del Pessebre de Montblanc, una lloable iniciativa d'Ismael Porta. El Grup Pessebrista de Sitges és una altra de les poques entitats que

s'esforça per mantenir aquesta tradició exposant-ne una molt significativa mostra a la sala coneguda com Palau del Rei Moro.

D'altres entitats, amb fortuna desigual, també en presenten, optant per una forma intel·ligent de resoldre-ho. Són diorames senzills amb trossos recuperats d'altres que han servit per als pessebres, entenent que no cal fer un esforç molt gran perquè no hi haurà l'afluència de públic nadalenc. Visibles els mateixos dies que els dels passos de la processó, ja que en el mateix local sovint s'hi exposa el pas del Sant Sepulcre. És sinèrgia, aprofitar les forces.

Per Andalusia i en altres llocs de la península són una mica més populars, probablement perquè les processons de Setmana Santa apleguen un bon nombre de persones en les *cofradías* i *hermandades*. Alguns figuraires, com el madrileny J. L. Mayo i diversos tallers de l'àrea de Múrcia, comercialitzen aquestes figures.

Mentre el pessebre ens captiva perquè el traduïm als nostres paisatges, a la nostra gent, havent-hi tot un simbolisme d'auto-representació que el fa interessant i atractiu, el calvari sempre és la representació històrica d'un fet, i com a tal, amb voluntat de fidelitat a l'esdeveniment. Amb tot, en el pla dels símbols hi ha un estret vincle entre el calvari i el pessebre. Els evangelis de la Passió de Jesús tenen un clar ressò en la dimensió simbòlica dels relats de la infància.

Els evangelistes Mateu i Lluc, quan escriuen, gairebé de manera contemporània, la infantesa de Jesús, ho fan havent-ne conegut la passió, mort i resurrecció, i per tant quan parlen del Crist infant estan parlant del Crist adult. Això també succeeix en la representació iconogràfica. En ocasions al representar naixements hi són presents referències al Jesús del calvari: sovint, el pessebre on hi ha Jesús s'assembla més a un sepulcre que a una menjadora; el vestuari del nen Jesús, nu amb bolquers, és igual que el del Crist crucificat. La tradició des de sempre ha establert i mantingut aquest vincle.

La literatura també fa evident aquest paral·lelisme. *La vella que fila* del poema *El Pessebre* de Joan Alavedra musicat per Pau Casals mostra aquesta estreta relació entre els dos fets cabdals de la vida de Jesús, que emmarquen els dos cicles més importants del calendari: *He de filar per a teixir-ne un drap/que guardarem amb herbes oloroses/fins que, un dia terrible, el que ara és nat/passi les seves hores doloroses. I una dona s'avança, no pot més/el rengle dels soldats burla, lleugera/i amb un drap que és d'aquest que jo faré/li eixuga el rostre, sang i polseguera/i suor i llàgrimes, angoixa mortal/i li dona l consol d'un drap frescal/que Déu segella amb sa Imatge Vera.*

Es bastament conegut l'aparició i arrelament de fer pessebres, no ho és tan com, quan i per què apareixen els calvaris. Totes les fonts consultades coincideixen en establir que tenen el seu origen en la voluntat de recrear els escenaris darrers de la vida mortal de Jesús promogut per l'orde templera, orde monaco-militar que apareix el 1119 a Jerusalem amb el nom de l'Orde dels Pobres Cavallers de Crist, amb voluntat de promoure i protegir els Llocs Sants. La seva activitat acaba el 22 de març de 1312 quan el papa Climent V decideix anihilar-los. Dos anys després, l'últim mestre templer, Jacques de Molay era cremat a la foguera. La màquina inquisitorial els havia arrencat confessions de tot tipus. Els templers catalans van ser els últims a caure i, a diferència dels seus germans de la resta d'occident, no van arribar a confessar mai i van

negociar el seu final rebent suculentes pensions.

A Catalunya hi ha nombrosos testimonis de la seva presència: Barcelona, Lleida (Gardeny), Tortosa, Vallfogona de Riucorb, Horta de Sant Joan, Puig-reig, Gandesa, la Fatarella i sobretot Miravet, amb un fortalesa magníficament conservada que es objecte d'un acurat estudi en el darrer número (abril 2017) de la revista *Sapiens*.

"Els templers tenen a veure amb tot", escrivia Umberto Eco a *El pèndol de Foucault*. D'aquesta orde de monjos guerrers se n'han explicat fets llegendaris, així *Indiana Jones* els col·locava com a guardians del Sant Grial o en el llibre *El codi Da Vinci* se'ls relacionava amb una societat secreta. Segueixen vius, i en bona part és gràcies a que la seva presència es confon amb l'Orde del Sant Sepulcre, que mai va arribar a acumular un patrimoni digne d'una gran cobdícia. A la seu catalana de l'Orde del Sant Sepulcre, l'església de Santa Anna de Barcelona, a la placeta dels pessebres, ara dita de Ramon Amadeu, ocupa el davallament un lloc de preferència.

També aquest abril el Museu d'Història de Catalunya ha inaugurat l'exposició, *Templers. Guerra i religió a l'Europa de les croades*, que vol eliminar la imatge esotèrica que els envolta. Entre més de 70 obres, documents, llibres i obres artístiques en destaca els Manuscrits de Perpinyà -on es veuen il·lustracions de templers treballant per al rei Jaume II de Mallorca-, el que queda de les pintures del judici final del castell de Gardeny i les pintures d'inspiració oriental de l'església de Puig-reig.

Fer un calvari era, i és, compartir una personal percepció del misteri, no endebades els sinònims del mot són prou evidents: creu, càrrega, pes, suplici i turment. I l'itinerari n'és establert en trams, estacions del *Via Crucis*, camí de la Creu, 14 per ser exactes, com la vida mateixa. De la finitud com un valor existencial per tal de no ignorar que el nostre trànsit té data de caducitat. I en això els templers en foren exemple, i nosaltres, com ells, ens delim a reencarnar-nos com aus fènix mitjançant testimonis d'un art fins a cert punt perennes. Què és si no la voluntat de fer diorames i deixar-los a l'esdevenidor. Tornant al començament, hem de reveure l'exposició a Pedralbes amb els diorames de la vida de Jesús.

Setmana Santa 2017